

**Рішення разової спеціалізованої вченої ради
про присудження ступеня доктора філософії**

Разова спеціалізована вчена рада Волинського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, місто Луцьк, прийняла рішення щодо присудження ступеня доктора філософії Хом'яку Павлу Павловичу з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія» на підставі публічного захисту дисертації «Римо-католицьке духовенство Львівської та Луцької дієцезій 1939 – 1991 рр.: особливості діяльності» **3 квітня 2024 року.**

Хом'як Павло Павлович народився 7 грудня 1984 року у м. Ківерці, Луцького району Волинської області. Громадянин України. Освіта вища: у 2009 року закінчив Папську теологічну академію у Кракові, здобув кваліфікацію магістра католицької суспільної науки (соціологія) та 2023 році закінчив Волинський національний університет імені Лесі Українки за спеціальністю **«Всесвітня історія»**, здобув кваліфікацію магістра історії, викладача. Навчався в аспірантурі за спеціальністю 032 «Історія та археологія» у Волинському національному університеті імені Лесі Українки з 01 травня 2020 р. по 31 квітня 2024 р.

Дисертацію виконано у Волинському національному університеті імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, м. Луцьк.

Науковий керівник – Стрільчук Людмила Василівна, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Основні положення дисертації відображено у 17 (сімнадцяти) наукових публікаціях, сім з яких уміщені у наукових фахових виданнях, дві – у закордонних виданнях, одна – у колективній монографії і 7 – в інших наукових виданнях та матеріалах конференцій. Головні результати дослідження висвітлено у таких публікаціях:

1. Хом'як П. Аналіз діяльності Римсько-Католицьких священників Владислава Буковинського та Яна Рутковського на Волині у 1939 – 1954 рр. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Вид. дім «Гельветика», 2021. Чис. 24. С. 52-57.

2. Хом'як П. Роль Адольфа Петра Шельонжека у становленні Римсько-Католицької Церкви на Волині у міжвоєнний період. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (історія). Вид. Чернівці. Чернівецький національний університет 2021. № 1 (53). С. 69-76.

3. Хом'як П. Римсько-Католицька Церква на Волині в час Другої світової війни крізь призму польської історіографії. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Вид. дім «Гельветика» 2022. Чис. 26. С. 71-76.

4. Хом'як. П. Роль отця Августина (Августа) Медніса у збереженні Католицької традиції в часи Радянської влади та відновлення Римсько-Католицької Церкви за незалежної України. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Вид. дім «Гельветика» 2022. Чис. 27. С. 22-26.

4. Хом'як. П. Роль отця Августина (Августа) Медніса у збереженні Католицької традиції в часи Радянської влади та відновлення Римсько-Католицької Церкви за незалежної України. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Вид. дім «Гельветика» 2022. Чис. 27. С. 22-26.

5. Хом'як П. П. Дослідження образу Римсько-Католицької Церкви в радянській історіографії. Південний архів (історичні науки). Вид. дім «Гельветика» 2022. Випуск XXXVIII. С. 103–109.

6. Хом'як П. П. Репресії Радянської влади проти римо-католицького духовенства Західної України на прикладі священників Львівської

архидієцезії (1939-1945 рр.). Південний архів (історичні науки). Вид. дім «Гельветика» 2022. Випуск XL. С. 29–36.

7. Хом'як П. Діяльність римо-католицького духовенства Львівської архидієцезії в період радянського режиму на прикладі служіння отця Рафала Керницького. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. Вид. дім «Гельветика», 2023. Чис. 29. С. 106-109.

Публікацій у виданнях держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, немає. Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам Кабінету Міністрів України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У дискусії взяли участь голова та члени разової спеціалізованої вченої ради:

Філіпович Мирослава Богданівна, кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки, рецензент.

Дисертаційна робота Хом'яка П. П. являє собою цілісну й завершену наукову працю. У роботі використано широке коло опублікованих та неопублікованих джерел, залучена низка праць фахових розвідок, які прямо чи опосередковано стосуються теми дослідження. Автор продемонстрував належний теоретичний виклад матеріалу, рівень використання наукових методів, вміння формулювати та відстоювати власну авторську позицію та формулювати висновки. Робота виконана на високому науково-методичному рівні, характеризується логічною структурованістю та комплексністю, містить наукову новизну та має значну практичну цінність. Усі чотири розділи дисертації демонструють високий рівень наукової глибини, системності та практичної значущості

сформульованих наукових положень та висновків. Публікації автора відображають ключові положення дисертаційної роботи.

Зауваження:

1. Залучена джерельна база дозволяє створити цілісну картину, однак хотілось щоб автор більше використав справ з радянських архівів та архівів колишньої КДБ, адже достеменно відомо, що вона заводила справи на кожного із священників.

2. Відзначаючи беззаперечний факт того, що дослідження є добре структурованим, зауважимо, що текст переобтяжений біографістикою, наприклад, про єпископа Шельонжека А.П., отця Казимира Мончинського, отця Августина Медніса та інших. Така деталізація доречніша була б у вигляді додатків, а її розміщення у дисертація сприяє шаблонності та описовості роботи.

3. Деяко незрозумілим є позиція автора який зазначає, що «попри все *гітлерівці* розуміли значення Церкви, а тому *забезпечували* певний рівень релігійної свободи та свободу віровизнання» і одразу після неї наводиться спогад о. В. Шетельницького, який «так описував ці події: «Трагічне становище поляків посилили *масові напади і страти руками українських націоналістів*, котрі з великою силою розгорнулися 1943 року і тривали до кінця війни і навіть після її завершення. Мученицькою смертю загинули **44** священники, *жахливо закатовані українськими націоналістами* і **34** священники, *страчені у гітлерівських та інших в'язницях і концентраційних таборах...»*» (с.90). У той же час автор пише, що «необхідно обумовити дискусійне питання про жертви серед священників від рук *місцевих націоналістичних формувань*. На сьогодні на підставі досліджень істориків та архівних документів говорять про **15** осіб римо-католицького духовенства, що *загинули від рук УПА*» (с. 112). Далі по тексту, автор робить висновок, що «*загальна кількість* жертв серед католицького духовенства на Волині під час Другої світової війни, про які

на сьогодні можна говорити становить **43** особи. *Серед них священники, які загинули внаслідок радянської та гітлерівської окупації, а також у ході українсько-польського протистояння»* (с. 113). Таким чином, автор ставить на одну площину діяльність «українських націоналістів», «радянської влади» та «гітлерівців» по відношенню до священників, з іншої сторони – це заперечує, як і не зрозумілою є остаточна цифра втрат серед священників, а відповідно закрадається сумнів наскільки об'єктивними є дані наведені у цитатах.

4. У тексті автор нерідко вживає методологічно застарілі поняття, зокрема – «буржуазія», «буржуазний клас» (с. 186), «націоналістичного об'єднання УПА» (с. 81).

5. Роботі притаманний публіцистичний стиль викладу, наявні помилки граматичного, стилістичного (особистий/власний архів автора) та технічного характеру (с. 48; 105), зокрема порожні сторінки (с. 115; 313).

6. У окремих додатках відсутні посилання на джерела звідки було взято інформацію (додатки Е, Є, Ж, З, Ї).

Разиграєв Олег Володимирович – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки, рецензент.

Дисертація Хом'яка П. П. підготовлена на високому науковому рівні, є актуальним, самостійним, цілісним та завершеним дослідженням. Основна частина наукової роботи побудована за проблемним-хронологічним принципом. Історіографію запропонованої теми складають складають праці сучасних українських та закордонних дослідників. Аналіз стану наукової розробки теми дозволяє стверджувати, що вивчення представленої проблеми не мало комплексного характеру, питання діяльності духовенства Львівської та Луцької дієцезії римо-католицької церкви не розглядалось в усій повноті. Аналіз змісту праці, дозволяє стверджувати, що дисертація є завершеним дослідженням. Додатки

підготовлені на основі верифікації архівних та друкованих джерел суттєво доповнюють текстову частину дисертації.

Зауваження:

1. Уточнення вимагають територіальні рамки дослідження, які варто було б порушити в підрозділі 1.3 «Теоретико-методологічні засади дослідження».

2. Більш детального обґрунтування та пояснення вимагає верхня хронологічна межа третього розділу, яка обумовлена 1964 роком. Чому автор здійснив саме такий поділ? Якими подіями це зумовлено?

3. Варто було б глибше охарактеризувати стан наукової розробки теми, а також джерельну базу роботи (підрозділи 1.1, 1.2). Зокрема, посилення вимагає аналіз використаних джерел, інформативна насиченість використаних матеріалів.

4. Чіткої систематизації, уніфікації та класифікації потребує список використаних джерел. Зокрема, під час подання опису архівних матеріалів П. Хом'як не завжди подає загальну кількість аркушів конкретної одиниці зберігання (див. напр. Архів, бібліотека і музей Львівської митрополії, м. Краків; Архів Інституту національної пам'яті, м. Варшава; Архів Кошалін-Колоблзької дієцезії, м. Кельци; Архів Луцької дієцезії Римсько-Католицької Церкви, м. Луцьк та ін.). Деякі архівні справи не мають назв (напр. позиції № 16-23 (Архів Інституту національної пам'яті у Варшаві); № 24 (Архів Інституту національної пам'яті у Щецині); № 25 (Архів Кошалін-Колоблзької дієцезії)).

5. У дисертації присутні окремі стилістичні та технічні огріхи.

Ільницький Василь Іванович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, опонент.

Дисертаційне дослідження Павла Павловича Хом'яка «Римо-католицьке духовенство Львівської та Луцької дієцезій 1939 – 1991 рр.:

особливості діяльності» є самостійною та завершеною науковою роботою, яка виконана на належному рівні з використанням сучасних дослідницьких методів. залучений до написання дисертації комплекс джерел, за дотримання критичного підходу, дає змогу розкрити особливості діяльності представників Римо-католицької церкви (1939 – 1991 рр.). Вважаємо, що напрацювання автора матимуть важливе практичне значення, яке полягає, по-перше, у подальших поглиблених дослідженнях з історії Римо-католицької церкви та її духовенства, зокрема та історії України загалом; по-друге, при викладанні спеціальних курсів, написанні курсових і магістерських робіт у закладах вищої освіти; по-третє, при формуванні тематичних музейних експозицій, присвячених вшануванню пам'яті загиблих у роки Другої світової війни та репресованих радянською владою, а також історії Римо-католицької церкви. Здобувач сформулював та обґрунтував важливу наукову проблему, яку поставив у центр своїх наукових пошуків.

Зауваження:

1. На нашу думку здобувач обрав надто широкі хронологічні та географічні рамки дослідження. Від їхнього звуження робота б тільки виграла.

2. Попри наявність архівних матеріалів у дисертації, доцільно було розширити кількість справ та архівних установ. За їхньою допомогою можна з'ясувати долю цілої низки духівників, про яких пише здобувач (напр. о. Станіслава Перенца, о. Владислава Шпачинського та ін.). Для цього доцільно використати кримінальні справи, які зберігаються в АУСБУ РО, УСБУ ВО, АУСБУ ЛО, АУСБУ ІФО, АУСБУ ТО.

3. Суттєво доповнили б роботу агентурно-оперативні справи, які зберігаються в ГДА СБУ. Саме на їхній основі можна розкрити діяльність радянських силових органів спрямовану на боротьбу проти Церкви.

4. Додаткового пояснення потребує не зовсім коректне твердження автора: «Досліджуючи проблему втрат серед католицького духовенства у час Другої світової війни, необхідно обумовити дискусійне питання про жертви серед священників від рук місцевих націоналістичних формувань. На сьогодні на підставі досліджень істориків та архівних документів говорять про 15 осіб римо-католицького духовенства, що загинули від рук УПА» (с. 112). Впершу чергу необхідно було додати покликання на відповідні джерела.

5. У роботі також подаються й інші статистичні дані без посилання. Наприклад, «Отож, загальна кількість жертв серед католицького духовенства на Волині під час Другої світової війни, про які на сьогодні можна говорити становить 43 особи.» (с. 113).

6. Трапляються окремі повтори. Наприклад на ст. 26 двічі із однаковим текстом згадуються автори Б. Чаплінський та І. Осипова; аналогічно на ст. 35 двічі характеризується праця М. Дембовської (посилання 65 і 66); повтор праці Й. Григулевич (с. 28 (посилання 26) і с. 30 (посилання 40) та Б. Карвовської (с. 42-43 (посилання 87, 88, 91).

7. Ретельнішого ставлення потребує написання згаданих у роботі прізвищ. Наприклад, дослідник А. Глебовіч (с. 25) чи А. Глебовіч (с. 27), Й. Шілінг чи Ян Сілінг (с. 40). Трапляється у тексті подання прізвищ без ініціалів (напр. Крушельницька (с. 124), Келецький (с. 147), Савченко (с. 149) та ін.).

8. Здобувач використовує у роботі некоректні назви радянських силових органів для згаданих історичних подій. Наприклад, «Основною підставою цих акцій був таємний наказ КДБ СРСР від 11 жовтня 1939 року» (с. 86); «Ймовірно, вже в 1940 року штаб КДБ володів списками та адресами осіб, які підлягали арешту, хто мав бути засланий вглиб СРСР» (с. 87); «Арештований українською поліцією і переданий до рук КДБ» (с. 105); «агенти КДБ 24 травня 1950 року Львівський обласний суд» (с. 131);

«4 січня 1945 року священника арештували органи КДБ, внаслідок чого о. Ігнатій перебував у внутрішній в'язниці КДБ у Львові (с. 136); «часто його викликало КДБ», «у другій половині 1945 року був арештований органами КДБ та перебував в ув'язненні в Золочеві» (с. 138); «25 лютого 1946 року о. Зигмунд засуджений органами КДБ СРСР» (с. 139); «на думку агентів КДБ» (с. 162); «13 грудня 1945 року єпископа А. П. Шельонжека переводять до в'язниці Міністерства Безпеки» (с. 147).

9. Обравши широкі хронологічні межі дослідження автор виходить навіть і за них. Наприклад, описуючи діяльність о. Августина Медніса у 1990 – 2000-і роки (с. 192).

10. Дисертант використовує науково не коректні, швидше публіцистичні визначення – «діяльності націоналістичного об'єднання УПА» (с. 81), «перед вибухом Другої світової війни», «в умовах радянського атеїстичного тоталітаризму» (с. 122); «коли це було жорстоко заборонено» (с. 149); «з анти гуманною політикою совітів» (с. 151); «На практиці ступінь свободи окремих Церков був різним, у залежності від рівня їхньої слухняності радянській владі» (с. 185) тощо.

11. У роботі наявні огріхи граматичного та технічного характеру (с. 46, 76, 81, 84, 89, 92, 139, 149, 172, 192 та ін.). Наприклад, «Нарва – Вісла – Сан» (с. 78), «Тернопольська область» (с. 224), «радянського союзу» (с. 161), «Радянська влада» (с. 88, 98) та ін. У списку використаних джерел і літератури змістилася нумерація (на п. 63). Також присутня пуста сторінка (с. 115).

Смирнов Андрій Іванович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії ім. М. П. Ковальського Національного університету «Острозька академія», опонент.

Дисертація Хом'яка П. П. на основі дослідження широкого кола історичних джерел і спеціальної літератури відтворює діяльність римо-католицького духовенства під час Другої світової війни та в радянську добу

на матеріалах західноукраїнських областей. Одержані результати є обґрунтованими та містять елементи наукової новизни. На нашу думку, дисертантом досягнуто суттєвих наукових результатів, які в сукупності розв'язують поставлене наукове завдання, зокрема, з'ясовано становище Римо-Католицької Церкви на Волині та в Галичині в роки Другої світової війни та проаналізовано заходи радянських і німецьких окупаційних режимів, що вживалися до Церкви та її священнослужителів; показано втрати Римо-Католицької Церкви через націоналізацію церковного майна радянською владою; досліджено особливості репресивної політики радянської влади щодо римо-католицького духовенства у 1944 – 1991 рр. та сформовано список репресованих клириків.

Зауваження:

1. Дисертація охоплює великий історичний період від 1939 р. до 1991 р. На нашу думку, варто було обмежити верхню хронологічну межу 1965 р. Адже у 1980-х рр. на теренах Галичини та Волині діючими залишалось всього 13 парафій. Крім того, наприкінці 1980-х рр. розпочалася зовсім інша доба, пов'язана зі зміною суспільно-політичної ситуації в СРСР та початком інституційного відродження РКЦ в Україні.

2. У вступі при формулюванні наукової новизни отриманих результатів дослідження варто було чіткіше представити основні наукові положення, які виносяться на захист.

3. Відсутні висновки до підрозділів 4.1, 4.2 і четвертого розділу.

4. Важко погодитися із твердженням, що «Католицька Церква в СРСР була позбавлена усіх прав» (с.183). Наприклад, у Литві та Латвії в повоєнний час Католицька Церква зберегла єпископів і духовні школи.

5. Описуючи антирадянські настрої серед римо-католиків на окупованих нацистами територіях (с.90), автор робить посилання на статтю В. Байдича «Антирелігійна кампанія радянської влади у 1958-1964 рр. і Римо-Католицька Церква в Україні», в якій про це нічого не сказано.

6. У тексті роботи зустрічаються не зовсім коректні та науково виважені терміни: «фашистський» (с.35, 103), «націоналістичне об'єднання УПА» (с.81), «жовтнева революція 1917 року» (с.88), «уніатські структури» (с.121), «армія СС» (с.136), «візантійський царський папізм» (с.181) тощо.

7. Список використаних джерел містить архівні посилання на документи з Ватиканського апостольського архіву (італійською подано стару назву Archivio Segreto Vaticano) міжвоєнного періоду, а також лист єпископа Адольфа Петра Шельонжека до папи Пія II від 26 травня 1946 р., що неодноразово публікувався, в тому числі Владиславом і Євою Семашками (див.: Siemaszko W., Siemaszko E. Ludobójstwo dokonane przez nacjonalistów ukraińskich na ludności polskiej Wołynia 1939-1945. Warszawa, 2000. Т. II. S. 1287-1288). Однак, працюючи у Ватиканському архіві, здобувач оминув увагою неопубліковані документи періоду Другої світової війни та післявоєнної доби, що були розсекречені до 1958 р.

8. У списку використаних джерел зазначені праці М.Бучека (№ 274), П.Вишковського (№ 278), Б.Жуківа (291), А.Загідуліна (292), О.Каліщук (№), Б.Колосок (№ 302), М.Кучерепи (№ 305), О.Лисенка (№ 309), В.Мокрого (№ 313), Р.Офіцинського (№ 318), О.Разиграєва і Н.Суліми (№ 323), однак на них відсутні посилання в основному тексті дисертації.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради;

«Проти» – 0 членів ради;

«Утрималися» – 0 членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада Волинського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, місто Луцьк, присуджує **Хом'яку**

Павлу Павловичу ступінь доктора філософії у галузі знань 03
«Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Голова разової
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук, професор

Оксана КАЛІЩУК